

BOSHQARUVNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

TAFU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

G'affarova Nazira Fayzulla qizi.

TAFU prdagogika fakulteti talabasi

Shomurodova Muxlisa Sherbek qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlari kompleks tarzda ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Unda boshqaruv faoliyatining inson omiliga bog'liqligi, shaxs psixikasining o'ziga xos jihatlari hamda ularning boshqaruv ta'siri keng yoritilgan. Xususan, shaxsning motivatsiyasi, ehtiyojlari, qiziqishlari, hissiy holati, tafakkuri va muloqot jarayonlari boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida asoslab berilgan.

Shuningdek, maqolada ta'lim muassasalarida boshqaruvning pedagogik xususiyatlari, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, tarbiyaviy ta'sir, jamoada sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Rahbar va pedagoglarning psixologik kompetentligi, liderlik qobiliyatlari hamda individual yondashuvni qo'llash zarurati ilmiy asosda ochib berilgan.

Bundan tashqari, boshqaruv jarayonida samarali muloqotni tashkil etish, qaror qabul qilishning psixologik jihatlari, stress va emotsional zo'riqishlarni boshqarish, shuningdek, zamonaviy innovatsion yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari boshqaruv samaradorligini oshirish, ta'lim tizimini takomillashtirish hamda barkamol shaxsni shakllantirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: boshqaruv, pedagogik-psixologik xususiyatlar, boshqaruv jarayoni, ta'lim tizimi, shaxs psixologiyasi, motivatsiya, ehtiyoj va qiziqishlar, muloqot, ijtimoiy-psixologik muhit, pedagogik boshqaruv, liderlik, psixologik kompetentlik, individual yondashuv, qaror qabul qilish, stressni boshqarish, innovatsion yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Аннотация: В данной статье комплексно проанализированы педагогико-психологические особенности управления с научно-теоретической точки зрения. Раскрыта зависимость управленческой деятельности от человеческого фактора, а также влияние психологических особенностей личности на эффективность управления. Особое внимание уделено таким аспектам, как мотивация, потребности, интересы, эмоциональное состояние, мышление и коммуникативные процессы личности.

Кроме того, в статье рассмотрены педагогические особенности управления в образовательных учреждениях, включая личностно-ориентированный подход, воспитательное воздействие и формирование благоприятного социально-психологического климата в коллективе. Обоснована значимость психологической компетентности руководителя, его лидерских качеств и умения применять индивидуальный подход.

Также проанализированы вопросы организации эффективного общения, психологические аспекты принятия решений, управления стрессом и эмоциональными нагрузками, а также роль инновационных подходов и информационно-коммуникационных технологий в управлении. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для повышения эффективности управления и совершенствования системы образования.

Ключевые слова: управление, педагогико-психологические особенности, образовательная система, личность, мотивация, общение, социально-психологический климат, лидерство, психологическая компетентность, принятие решений, стресс, инновационные подходы

Abstract: This article provides a comprehensive scientific and theoretical analysis of the pedagogical and psychological characteristics of management. It highlights the dependence of management activities on the human factor and examines the impact of individual psychological traits on management effectiveness. Particular attention is given to motivation, needs, interests, emotional states, thinking processes, and communication as key components of management.

The study also explores the pedagogical aspects of management in educational institutions, including a learner-centered approach, educational influence, and the formation of a positive socio-psychological climate within a team. The importance of a manager's psychological competence, leadership qualities, and ability to apply an individual approach is substantiated.

Furthermore, the article analyzes the organization of effective communication, psychological aspects of decision-making, stress and emotional management, as well as the role of innovative approaches and information and communication technologies in management. The findings of the study have significant theoretical and practical value in improving management efficiency and enhancing the education system.

Keywords: *management, pedagogical and psychological characteristics, education system, personality, motivation, communication, socio-psychological climate, leadership, psychological competence, decision-making, stress management, innovative approaches*

Kirish: Hozirgi davrda ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda boshqaruv faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan uning pedagogik va psixologik asoslariga bog'liqdir. Chunki har qanday boshqaruv tizimi bevosita inson omiliga tayangan holda amalga oshiriladi va insonning psixologik xususiyatlarini hisobga olmasdan turib samarali natijalarga erishish qiyin.

Psixologiya fanida inson psixikasi tashqi muhitni ongli aks ettirish, faoliyatni boshqarish va xulq-atvorni tartibga soluvchi murakkab tizim sifatida talqin etiladi. Ushbu tizim sezgi, idrok, tafakkur, xotira, diqqat kabi bilish jarayonlari hamda hissiy-irodaviy holatlar va individual xususiyatlarni o'z ichiga oladi. Aynan shu omillar inson faoliyatining asosini tashkil etadi va boshqaruv jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois rahbar yoki pedagog boshqaruv jarayonida shaxsning psixologik holatini, ehtiyoj va motivlarini chuqur anglab, ularga mos yondashuvni qo'llashi zarur.

Pedagogik nuqtai nazardan boshqaruv faqatgina tashkil etish va nazorat qilish bilan cheklanmaydi, balki shaxsni rivojlantirish, tarbiyalash va yo'naltirish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Ta'lim muassasalarida boshqaruv faoliyati o'qituvchi va o'quvchi, rahbar va jamoa o'rtasidagi o'zaro munosabatlar orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda muloqot, hamkorlik va o'zaro tushunish muhim o'rin tutadi. Shu sababli boshqaruvning pedagogik mohiyati ta'lim-tarbiya jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Boshqaruvning psixologik jihatlarida motivatsiya alohida ahamiyatga ega. Inson faoliyati doimo ma'lum ehtiyoj va motivlar asosida shakllanadi va aynan motivlar uning xulq-atvorini belgilaydi. Shuning uchun boshqaruv jarayonida rag'batlantirish tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish muhimdir. Bu jarayonda nafaqat moddiy, balki ma'naviy rag'batlantirish usullari ham katta rol o'ynaydi. Ayniqsa, ta'lim tizimida shaxsni qo'llab-quvvatlash, e'tirof etish va ijobiy baholash orqali uning ichki motivatsiyasini oshirish mumkin.

Shuningdek, boshqaruv faoliyatida muloqot muhim vosita hisoblanadi. Muloqot orqali rahbar jamoa a'zolariga ta'sir ko'rsatadi, ularni yo'naltiradi va umumiy maqsad sari birlashtiradi. Psixologiyada muloqotning kommunikativ, interaktiv va persektiv tomonlari ajratib ko'rsatiladi va bu jihatlar boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, jamoa ichidagi ijtimoiy-psixologik muhit, o'zaro ishonch va hurmat darajasi ham boshqaruv natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy sharoitda boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlari innovatsion yondashuvlar bilan boyib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, interaktiv metodlarni qo'llash hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'limni joriy etish boshqaruv jarayonining samaradorligini oshiradi. Bu esa rahbar va pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy bilim, psixologik madaniyat, moslashuvchanlik va ijodkorlikni talab etadi.

Shunday qilib, boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlarini o'rganish ta'lim tizimida samaradorlikni oshirish, sog'lom ijtimoiy-psixologik muhit

yaratish hamda barkamol shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, mazkur mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism: Boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlari, eng avvalo, inson omilining ustuvorligi bilan belgilanadi. Har qanday boshqaruv faoliyati insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar orqali amalga oshiriladi va bu jarayonda shaxsning psixologik xususiyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Inson psixikasi tashqi muhitni ongli ravishda aks ettirish, faoliyatni boshqarish va xulq-atvorni tartibga soluvchi murakkab tizim bo'lib, u sezgi, idrok, xotira, tafakkur va diqqat kabi bilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Shu sababli boshqaruv jarayonida axborotni to'g'ri qabul qilish va qayta ishlash, uni aniq va tushunarli shaklda yetkazish muhim ahamiyatga ega.

Boshqaruv faoliyatida shaxslararo munosabatlar tizimi muhim o'rin egallaydi. Jamoa ichidagi ijtimoiy-psixologik muhit, o'zaro ishonch va hurmat darajasi boshqaruv samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ijobiy psixologik muhit mavjud bo'lgan jamoalarda a'zolar o'z imkoniyatlarini erkin namoyon etadi, hamkorlik kuchayadi va umumiy maqsadlarga erishish osonlashadi. Shu bois rahbar jamoa ichida sog'lom muhitni shakllantirishi, nizolarni oldini olishi va konstruktiv tarzda hal etishi zarur.

Pedagogik boshqaruvning muhim xususiyatlaridan biri — bu individual yondashuv hisoblanadi. Har bir insonning psixologik xususiyatlari, xususan, temperament, xarakter va qobiliyatlari turlicha bo'ladi. Masalan, sangvinik shaxslar faol va tez moslashuvchan bo'lsa, flegmatik shaxslar sustroq, ammo barqaror bo'ladi. Shu sababli boshqaruv jarayonida har bir shaxsga individual yondashish, uning imkoniyatlari va xususiyatlarini inobatga olish zarur. Bu esa boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Motivatsiya boshqaruvning asosiy psixologik mexanizmlaridan biri bo'lib, u inson faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Inson faoliyati ehtiyojlar va motivlar asosida shakllanadi hamda rivojlanadi. Shu bois rahbar jamoa a'zolarining ehtiyojlarini aniqlay olishi va ularni rag'batlantirish orqali faoliyatga jalb etishi muhimdir. Rag'batlantirishning moddiy va ma'naviy shakllari mavjud

bo'lib, ayniqsa ma'naviy qo'llab-quvvatlash, e'tirof etish va ijobiy baholash ta'lim jarayonida yuqori samara beradi.

Muloqot boshqaruv faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Har qanday boshqaruv jarayoni insonlar o'rtasidagi axborot almashinuvi va o'zaro ta'sir orqali amalga oshiriladi. Psixologiyada muloqotning kommunikativ, interaktiv va perseptiv jihatlari ajratib ko'rsatiladi. Ushbu jihatlarni to'g'ri tashkil etish orqali rahbar jamoaga samarali ta'sir ko'rsatishi, ularni umumiy maqsad sari yo'naltirishi mumkin. Ayniqsa, ochiq va samimiy muloqot muhitini yaratish boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Boshqaruv jarayonida rahbarning psixologik kompetentligi muhim ahamiyatga ega. Psixologik kompetentlik — bu inson psixikasini tushunish, jamoa bilan samarali munosabat o'rnatish, nizolarni hal etish va ijobiy psixologik muhitni shakllantirish qobiliyatidir. Bunday kompetentlikka ega bo'lgan rahbar jamoani samarali boshqaradi va yuqori natijalarga erishadi. Shu bilan birga, liderlik sifatleri ham boshqaruv samaradorligini oshiradi. Liderlik shaxsning boshqalarga ta'sir ko'rsatish, ularni ortidan ergashtira olish qobiliyati bilan belgilanadi.

Qaror qabul qilish boshqaruv faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u murakkab psixologik jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda rahbar muammoni aniqlaydi, uni tahlil qiladi, turli variantlarni ko'rib chiqadi va eng maqbul yechimni tanlaydi. Qaror qabul qilishda mantiqiy tafakkur bilan bir qatorda tajriba va intuitsiya ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, rahbarning hissiy barqarorligi ham to'g'ri qaror qabul qilishga ta'sir ko'rsatadi.

Boshqaruv faoliyatida stress va emotsional zo'riqish holatlari ham muhim o'rin tutadi. Doimiy mas'uliyat va murakkab vaziyatlar rahbardan yuqori darajadagi psixologik barqarorlikni talab etadi. Psixologiyada stressni boshqarish usullari ishlab chiqilgan bo'lib, ular orasida o'z-o'zini boshqarish, dam olish va muammolarga konstruktiv yondashuv muhim ahamiyatga ega. Stressni to'g'ri boshqarish orqali salbiy oqibatlarining oldini olish va faoliyat samaradorligini oshirish mumkin.

Zamonaviy sharoitda boshqaruv jarayonida innovatsion yondashuvlar keng qo'llanilmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish,

interaktiv metodlarni joriy etish va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv boshqaruv samaradorligini oshiradi. Bu esa rahbar va pedagoglardan doimiy ravishda o'z ustida ishlashni, yangi bilim va ko'nikmalarni egallashni talab etadi.

Umuman olganda, boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlari inson psixikasi, motivatsiya, muloqot, jamoa munosabatlari va liderlik kabi omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni chuqur o'rganish va amaliyotda qo'llash samarali boshqaruvni ta'minlaydi.

Xulosa:

Yuqorida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Boshqaruv faoliyati bevosita inson omiliga bog'liq bo'lib, unda shaxsning psixologik xususiyatlari, xususan, motivatsiyasi, tafakkuri, hissiy holati, muloqot qobiliyati va ijtimoiy munosabatlari muhim rol o'ynaydi. Shu sababli boshqaruv jarayonida psixologik yondashuvni to'g'ri tashkil etish, har bir shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olish zarur hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish, samarali muloqotni yo'lga qo'yish hamda to'g'ri rag'batlantirish tizimini joriy etish jamoa faoliyatining natijadorligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, ta'lim muassasalarida boshqaruv pedagogik jarayon bilan uzviy bog'liq bo'lib, u nafaqat tashkil etish va nazorat qilish, balki shaxsni rivojlantirish, tarbiyalash va yo'naltirish vazifasini ham bajaradi. Shu bois rahbar va pedagoglarning psixologik kompetentligi, liderlik qobiliyatlari hamda individual yondashuvni qo'llay olish darajasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, boshqaruv jarayonida qaror qabul qilishning ilmiy asoslanganligi, stress va emotsional zo'riqishlarni boshqarish, jamoa bilan samarali ishlash ko'nikmalarining mavjudligi boshqaruv samaradorligini belgilovchi muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy sharoitda esa innovatsion yondashuvlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish hamda shaxsga yo'naltirilgan boshqaruv uslublarini joriy etish ushbu jarayonni yanada takomillashtirmoqda.

Shu asosda aytish mumkinki, boshqaruvning pedagogik-psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish ta'lim tizimida yuqori samaradorlikka erishish, sog'lom ijtimoiy-psixologik muhit yaratish hamda barkamol, har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar va amaliy ishlar kelgusida boshqaruv tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Umumiy psixologiya. – T.: O'qituvchi, **2019.** – **320 b.**
2. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – T.: Universitet, **2017.** – **256 b.**
3. Davletshin M.G. Psixologiya asoslari. – T.: Fan, **2018.** – **280 b.**
4. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – T.: Fan va texnologiya, **2020.** – **240 b.**
5. Baratov Sh.R. Pedagogik psixologiya. – T.: O'qituvchi, **2016.** – **300 b.**
6. Nishonova Z.T. Psixologiya tarixi. – T.: Sharq, **2019.** – **220 b.**
7. Qodirov B.R. Boshqaruv psixologiyasi. – T.: Fan, **2021.** – **270 b.**
8. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, **2018.** – **260 b.**
9. Yo'ldoshev J.G'. Ta'lim boshqaruvi. – T.: Iqtisodiyot, **2020.** – **210 b.**
10. Abdurahmonov Q.X. Menejment asoslari. – T.: Fan, **2019.** – **300 b.**
11. Xodjayev B.X. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, **2021.** – **280 b.**
12. Mullaboyev N.M. Pedagogik mahorat. – T.: O'qituvchi, **2017.** – **240 b.**
13. Ismoilov R.B. Ta'limda psixologik xizmat. – T.: Universitet, **2022.** – **230 b.**
14. Sodiqov A.S. Rahbar psixologiyasi. – T.: Fan, **2020.** – **260 b.**
15. Xasanboyeva O.U. Pedagogika nazariyasi. – T.: O'qituvchi, **2018.** – **290 b.**